

CHẤT TRỮ TÌNH TRONG TIỂU THUYẾT GÁNH HÀNG HOA (NHẤT LINH, KHÁI HUNG) VÀ TIỂU THUYẾT NGÀY MỚI (THẠCH LAM)

*Lyricism in the novel "Ganh hang hoa" (Nhat Linh, Khai Hung)
and the novel "Ngay moi" (Thach Lam)*

Phan Ánh Nguyễn

Trường ĐH Phú Yên

TÓM TẮT

Cùng viết về đời sống của người trí thức nghèo ở thành thị với chất trữ tình trong tiểu thuyết, các tác giả Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam đã có sự gặp gỡ cũng như dấu ấn sáng tác trong hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* (Nhất Linh, Khái Hưng) và *Ngày mới* (Thạch Lam). Sự đối sánh chất trữ tình trong hai tiểu thuyết từ phương diện nội dung và hình thức nghệ thuật không chỉ đem lại những khám phá về giá trị của hai tiểu thuyết này mà còn gợi mở nhiều điều thú vị về phong cách sáng tác của mỗi tác giả, những đánh giá khái quát về nhóm Tự lực văn đoàn và đóng góp lớn của họ cho tiểu thuyết Việt Nam nói riêng, văn học hiện đại Việt Nam nói chung.

Từ khóa: chất trữ tình, cốt truyện, hình tượng nghệ thuật, ngôn ngữ, tiểu thuyết.

ABSTRACT

Writing together about the lives of poor intellectuals in urban areas with lyrical qualities in novels, authors Nhat Linh, Khai Hung and Thach Lam had a meeting as well as a creative mark in two novels *Ganh hang hoa* (Nhat Linh, Khai Hung) and *Ngay moi* (Thach Lam). The comparison of the lyrical qualities in the two novels from the perspective of content and artistic form not only brings discoveries about the value of these two novels but also suggests many interesting things about the writing style of each author, general assessments of the Tu Luc Van Doan group and their great contributions to Vietnamese novels in particular and modern Vietnamese literature in general.

Keywords: lyricism, plot, artistic image, language, novel.

1. Đặt vấn đề

Đầu thế kỷ XX, sự xuất hiện của nhóm Tự lực văn đoàn đã đem lại nhiều đóng góp cách tân quan trọng cho văn học Việt Nam. Với tư cách là một tổ chức văn học, tiếp thu văn hóa phương Tây, nhóm Tự lực văn đoàn đã có quan niệm mới về xã hội và văn chương. Thành viên chính thức của nhóm gồm có tám người: Nhất Linh, Hoàng Đạo,

Thạch Lam, Khái Hưng, Tú Mỡ, Thế Lữ, Xuân Diệu, Trần Tiêu. Các nhà văn thống nhất sáng tác theo tôn chỉ của nhóm song cá tính sáng tạo của mỗi cây bút đã tạo nên sự đa dạng thú vị cho tác phẩm của nhóm Tự lực văn đoàn.

Tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* ra đời năm 1934, là kết hợp văn chương dài hơi đầu tiên của Nhất Linh và Khái Hưng.

Trong tiến trình văn chương của nhóm Tự lực văn đoàn, tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* xuất hiện ở thời điểm quan trọng. Đó là khi các tiểu thuyết *Hồn bướm mơ tiên*, *Nửa chừng xuân* (Khái Hưng) đạt được thành công rực rỡ. Khái Hưng và Nhất Linh đã hợp trí, hợp sức để sáng tác *Gánh hàng hoa*, để khẳng định sức phổ biến của mỹ cảm phương Tây.

Khác hẳn với Nhất Linh và Khái Hưng, Thạch Lam viết rất ít. Nhưng tác giả đã nhanh chóng khẳng định được thế giới văn chương độc đáo của mình với ba tập truyện ngắn được xuất bản trong khoảng cách năm năm (1937 – 1942): *Gió đầu mùa*, *Nắng trong vườn*, *Sợi tóc*. Bên cạnh đó, cuốn *Ngày mới* (1939) – đưa con tinh thần độc nhất thuộc thể loại tiểu thuyết của nhà văn là sự thể nghiệm của những quan niệm về văn chương nói chung, về tiểu thuyết nói riêng của chính Thạch Lam. Tiểu thuyết duy nhất này cần được đặt trong văn nghiệp của ông cũng như trong tiến trình văn xuôi của nhóm Tự lực văn đoàn để có những đánh giá toàn diện.

Khám phá dưới góc nhìn trữ tình là một cách thức phân tích giá trị tác phẩm. Theo đó, chúng ta có thể đối sánh hai tác phẩm của những tác giả thuộc một chủ trương sáng tác. Đồng thời, đánh giá được những đóng góp của các tác giả Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam đối với nền văn học Việt Nam hiện đại đầu thế kỷ XX.

2. Cơ sở lý luận

Chất trữ tình, hay còn có thể được gọi là yếu tố trữ tình được dùng như khái niệm để nói đến một tính chất của văn học. Trữ tình là một từ Hán Việt. Trong đó, “trữ” có nghĩa là thổ lộ, “tình” là tình cảm, cảm xúc. Trữ tình được hiểu là bộc lộ tình cảm. Theo Nguyễn Văn Hạnh và Huỳnh Như Phương: “Trữ tình là bộc lộ tình cảm, thể

hiện tâm hồn, tâm trạng của con người, đặc biệt là đời sống nội tâm của chính tác giả.” (Hạnh & Phương, 2004, trang 80). Theo Từ điển thuật ngữ văn học: “Trữ tình (tiếng Pháp: lyricque) là một trong ba phương thức thể hiện đời sống (bên cạnh tự sự và kịch) làm cơ sở cho một loại tác phẩm văn học. Nếu tự sự thể hiện tư tưởng, tình cảm của tác giả bằng con đường tái hiện lại một cách khách quan các hiện tượng đời sống, thì trữ tình lại phản ánh đời sống bằng cách bộc lộ trực tiếp ý thức của con người, nghĩa là con người tự cảm thấy mình qua những ấn tượng, ý nghĩ, cảm xúc chủ quan của mình đối với thế giới và nhân sinh.” (Hán, Sử & Phi, 1995, trang 373).

Bên cạnh chất trữ tình, chất thơ là một khái niệm thường được sử dụng để soi chiếu các tác phẩm văn xuôi. Theo nhà nghiên cứu Đỗ Lai Thúy: “Chất thơ” trước tiên được hiểu theo nghĩa rộng phải gắn với cái đẹp. Cái đẹp có thể là do tự nhiên mang lại như cảnh mây trắng nhón nhơ bay trên bầu trời xanh thẳm, tạo ra cảm giác dễ chịu cho người ngắm nhìn. Hoặc, “chất thơ” cũng có thể tạo ra từ những tình cảm, hành động của con người như: sự nhớ nhung, sự uyển chuyển của các điệu múa...” (Thúy, 2024). Chất trữ tình và chất thơ có điểm tương đồng. Tuy nhiên, không thể đồng nhất hai khái niệm này.

Tự sự là kể chuyện, trình bày sự việc, sự vật một cách cụ thể, chi tiết, tập trung miêu tả thế giới bên ngoài. Chất trữ tình hiện diện trong phương thức tự sự là sự chú trọng thể hiện cảm xúc, tâm tư, tình cảm của con người trong sáng tác nghệ thuật. Tính chất trữ tình được hiểu rộng hơn phương thức trữ tình. Vì nó không chỉ tồn tại trong tác phẩm trữ tình mà còn thâm nhập vào các thể loại văn học khác như văn

xuôi, kịch,... Sự thâm nhập này tạo nên sự giao thoa thể loại. Đồng thời, mỗi trường hợp đem lại những giá trị thẩm mỹ riêng.

Trong tiểu thuyết – một phương thức tự sự, sự thâm nhập của chất trữ tình chi phối các phương diện về nội dung tư tưởng và hình thức nghệ thuật của tác phẩm một cách tự nhiên, hài hòa chứ không tách biệt ở một khía cạnh nào. Chính vì thế, việc khám phá chất trữ tình trong một tiểu thuyết cụ thể sẽ mang lại những đánh giá mới mẻ, thú vị đối với tác phẩm. Đồng thời, các yếu tố đặc trưng của thể loại tiểu thuyết như hình tượng nghệ thuật, ngôn ngữ, kết cấu,... là những yếu tố cơ sở trong quá trình tìm hiểu sự thâm nhập của chất trữ tình vào thể loại tiểu thuyết.

3. Kết quả nghiên cứu và khảo sát

3.1. Chất trữ tình trong tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* (Nhất Linh, Khái Hưng) và *Ngày mới* (Thạch Lam) nhìn từ cốt truyện

Không giống như Thạch Lam chỉ có độc nhất một tác phẩm tiểu thuyết, Nhất Linh và Khái Hưng đều đã có nhiều tiểu thuyết thành công. Trong số các tiểu thuyết ấy, *Gánh hàng hoa* mang nét riêng ở cốt truyện đơn giản. Tiếp tục mạch tiểu thuyết về tình ái song cốt truyện của *Gánh hàng hoa* không có nhiều tình tiết kịch tính. Nội dung truyện xoay quanh biến cố của gia đình Minh và Liên khi anh gặp tai nạn rồi sa ngã. Từ biến cố ấy, mạch truyện diễn biến với các tâm tư, tình cảm của hai vợ chồng và Văn – người bạn thân thiết luôn bên cạnh họ. Từ những đổi thay, thử thách, họ đi đến giá trị đích thực của cuộc sống chính là tình yêu thương. Nó bao gồm tình nghĩa vợ chồng thủy chung, tình bạn thiết tha, trong sáng. Chất trữ tình thấm đượm trong mạch tâm lý xuyên suốt các tình tiết truyện và đậm nét ở kết thúc truyện – nơi thông điệp về tình yêu thương được khẳng định.

Đối sánh với tiểu thuyết *Ngày mới* của Thạch Lam, chúng ta càng dễ dàng nhận thấy một cốt truyện đơn giản hơn. Cũng là hoàn cảnh của gia đình nghèo song cốt truyện chỉ xoay quanh tâm trạng của Trường khi phải đối mặt với cảnh cơm, áo, gạo, tiền. Cốt truyện đơn giản đến mức gần như không có cốt truyện – một đặc điểm nổi bật trong các truyện ngắn của Thạch Lam. Ở những cốt truyện như thế, tác giả tập trung vào mạch diễn biến nội tâm của nhân vật. Đó là tâm trạng của Trường trong hiện tại khi sống trong cảnh nghèo, nó mâu thuẫn với ước vọng về một cuộc sống giàu có và hạnh phúc khi được lựa chọn người mình yêu làm vợ.

Thuộc thể loại có ưu thế thu hút nhiều tình tiết trong cốt truyện song hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* đã có điểm gặp gỡ thú vị ở cốt truyện đơn giản, nhẹ nhàng. Từ đây, chất trữ tình dễ dàng thâm nhập vào truyện và để lại nhiều cảm xúc cho người đọc. Có thể thấy mọi sự kiện, tình tiết, diễn biến đều là điểm gắn kết các mạch tâm tư, tình cảm của nhân vật. Chính vì thế, sắc thái cá nhân, màu sắc chủ quan in dấu đậm nét trong sáng tác của Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam. Khác với các tiểu thuyết trước thế kỷ XX thường chú trọng kể lại sự kiện, tái hiện diễn biến sự việc, tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* không chỉ mang đặc trưng của thể loại dài hơi – thấu tóm bức tranh rộng lớn của hiện thực đời sống mà còn đào sâu vào thế giới nội tâm của con người. Trong tập *Theo dòng*, Thạch Lam đã nhấn mạnh đến khả năng hướng nội của tiểu thuyết, luôn nhắc nhở nhà văn trau dồi khả năng quan sát bên trong, bằng con mắt của tâm hồn. Điều này thể hiện quan điểm viết tiểu thuyết của nhà văn và đáp ứng nhu cầu thẩm mỹ lúc bấy giờ. Đồng thời, tiểu

thuyết của Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam cũng mang dấu ấn của tiểu thuyết hiện đại.

3.2. Chất trữ tình trong tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* (Nhất Linh, Khái Hưng) và *Ngày mới* (Thạch Lam) nhìn từ hình tượng nghệ thuật

Điểm gặp gỡ thú vị ở hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* là hình tượng nhân vật. Cả hai tác phẩm đều xoay quanh cuộc sống thường ngày của người trí thức bình dân Hà Nội. Trước hiện thực cuộc sống còn nhiều chật vật về kinh tế, các tác giả đã khắc họa rõ nét chân dung nhân vật từ góc nhìn nội tâm. Bên cạnh hành động và ngôn ngữ, đời sống tư tưởng, tình cảm của nhân vật đã được các nhà văn khai thác triệt để. Từ đó, người đọc có thể hiểu sâu sắc về nhân vật.

Trong tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* (Nhất Linh, Khái Hưng) và *Ngày mới* (Thạch Lam), nhân vật thường xuất hiện với những dòng tâm tư, tình cảm, tâm trạng, cảm xúc. Đời sống nội tâm của nhân vật hiện ra chi tiết, đa dạng. Nó có thể là cảm nhận của nhân vật về cảnh vật, phản ứng của họ trước những người khác, trước các sự việc đã diễn ra hay đang xảy ra. Thế giới nội tâm được khắc họa đạt tới chiều sâu khi trong đời sống nội tâm của nhân vật có sự đấu tranh. Đó cũng là lúc chất trữ tình được bộc lộ rõ nét. Đáng chú ý, nhà văn dừng lại để khắc họa nội tâm nhân vật ngay khi cuộc đối thoại đang diễn ra. Có thể thấy, bút pháp khai thác tâm lý là một bút pháp nghệ thuật quan trọng đã được các tác giả Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam sử dụng khi xây dựng các nhân vật.

Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam đều xây dựng những nhân vật đời thường và rất chân thật. Ở những nhân vật đó, không có những biến động kịch tính song

chính chất đời thường và đời sống tâm hồn thiết tha với tình thương gia đình, hạnh phúc gia đình lại là điều cốt lõi và dễ dàng đồng điệu với độc giả mọi thế hệ.

Những đổi thay trong đời sống nội tâm của nhân vật cũng chính là tư tưởng chủ đạo của tiểu thuyết *Ngày mới* (Thạch Lam). Nắm bắt hiện thực cuộc sống khốn khó, đè nặng lên hạnh phúc gia đình của một người đã không lựa chọn sự xếp đặt hôn nhân giàu có để cưới người mình yêu, Thạch Lam không tạo dựng những tình huống kịch tính hay đề xuất một hướng giải quyết mà xoáy sâu vào đời sống tinh thần của nhân vật Trường. Trường đã đi qua những lúc thất vọng, tức giận, trách móc để rồi cảm thấy lòng nhẹ nhàng khi trân trọng hạnh phúc gia đình bé nhỏ mà anh lựa chọn ngay từ đầu. Khát vọng yêu thương là điểm sáng trữ tình, là chất thơ toát lên từ nhân vật trung tâm trong tiểu thuyết duy nhất của Thạch Lam. Đây cũng là nét quen thuộc trong các truyện ngắn của ông, thể hiện phong cách sáng tác của nhà văn.

Cùng khai thác bình diện tâm lý của nhân vật song nếu Nhất Linh, Khái Hưng tập trung thể hiện những suy tư, tình cảm của nhân vật trước những sự việc, con người tác động trực tiếp đến mình và chủ yếu là khai thác tâm lý của nhân vật chính thì Thạch Lam khai thác cả tâm lý của nhân vật phụ. Thạch Lam còn chú ý cảm xúc – cảm giác khó nắm bắt của nhân vật đối với cảnh vật, những người không thân quen. Những từ “cảm thấy”, “cảm giác” thường xuyên xuất hiện trong tiểu thuyết *Ngày mới*: “Trường thở hít mạnh không khí trong sạch, lắng tai nghe những câu chuyện mộc mạc và tiếng cười nói của các hành khách trên tàu. Chàng cảm thấy tâm hồn mình trở nên giản dị và trong sáng như những ngày còn trẻ ở quê nhà.” (Lam,

2014, trang 292), “Buổi chiều rất yên lặng tỏa xuống cảnh quê; một cảm giác êm đềm như ở dưới đất bốc lên, bao phủ lấy mọi vật.” (Lam, 2014, trang 293). Diễn tả thật tinh tế những xúc cảm tinh vi của con người vốn là sở trường đã làm nên phong cách sáng tác của Thạch Lam. Khi những xúc cảm đó gắn với không gian sống thân quen, hiền hòa, nó đã tạo nên chất thơ cho tiểu thuyết *Ngày mới*. Nhân vật trong *Gánh hàng hoa* để lại dấu ấn về chất trữ tình theo một cách thức khác. Những dòng thư tuyệt mệnh do Minh viết cho vợ mình và bạn thân đậm chất trữ tình. Vì đó là lúc nhân vật giải bày chân thật nỗi lòng và cảm xúc lên đến đỉnh điểm.

Bên cạnh hình tượng nhân vật, hình tượng thiên nhiên trong hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* cũng mang chất trữ tình. Thiên nhiên là một hình tượng nghệ thuật không thể thiếu trong tác phẩm *Gánh hàng hoa*. Vì trại hoa là không gian sống của hai vợ chồng Liên và Minh, gánh hoa đi bán là công việc để mưu sinh hàng ngày của Liên để nuôi chồng ăn học. Thiên nhiên trở thành một nhân vật đặc biệt trong tác phẩm. Bởi bức tranh thiên nhiên không chỉ mang bản sắc của làng hoa Hà Nội mà còn được nhìn qua lăng kính tâm trạng của nhân vật. Nhà văn thường sử dụng bút pháp so sánh, nhân hóa để tăng tính gợi hình, gợi cảm cho hình tượng thiên nhiên. Chính vì thế, những đoạn văn miêu tả thiên nhiên cũng giàu chất trữ tình: “Hai cây hoàng lan, cành uốn cong rủ là là. Tuy giữa buổi quang tạnh, cái hình cong vẫn thế, nhưng hôm nay Liên tưởng như những cành lá chịu sức nặng của hạt mưa xuân lấm tẩm đê trĩu xuống. Lại có lúc Liên trông như hình hai người đàn bà mặc tang phục, đầu đội khăn, sụt sùi đứng khóc sụt sùi. Cho đến lá cây trúc đào lông lánh

hạt mưa đương hớn hờ rung rinh, nhớn nhớn với luồng gió lạnh, Liên cũng tưởng hình ra trăm nghìn con dao nhọn, sắc của kẻ tàn bạo.” (Hưng & Linh, 2021, trang 203-204).

Cũng từ hình tượng thiên nhiên, người đọc nhận ra nét đặc sắc của mỗi tiểu thuyết. Nếu không gian thơ mộng trong *Gánh hàng hoa* là nét đẹp bình dị, xinh tươi của trại Hàng Hoa ở Hà Nội thì cảnh vật làng quê An Lâm trong *Ngày mới* mang nét mộc mạc, gần gũi của làng quê nghèo. Không gian thơ mộng của trại hoa làm nền cho mái ấm nhỏ của Minh và Liên. Không gian thân thương, trong lành của vùng quê An Lâm là một phần máu thịt trong tâm hồn Trường. Vì đó là không gian của tuổi thơ, không gian của tình đầu trong trẻo. Không gian trữ tình đó đã được nâng lên thành không gian thơ và thường trở đi trở lại trong cuộc sống hiện tại của nhân vật. Có rất nhiều đoạn văn, ở đó cảnh vật chan hòa với tâm hồn của nhân vật, thể hiện sự gắn bó thiết tha của nhân vật đối với làng quê nghèo nhưng tình người thân thương. Những đoạn văn ấy được viết rất mộc mạc song đầy chất thơ – chất thơ nhẹ nhàng mà tràn đầy cảm xúc: “Chàng bỏ giấy cho mát chân, mở cửa bước ra ngoài, len qua mấy luống hồng và gốc khế, đi xuống phía sông Tiên. Hơi mát lạnh của nước sông như bốc lên thấm thía vào cảnh vật. Trường men theo bờ ra cánh đồng. Mùi thơm của cỏ làm chàng say sưa...” (Lam, 2014, trang 297).

Bên cạnh không gian nghệ thuật, thời gian là một hình tượng nghệ thuật, một yếu tố trữ tình quan trọng có mặt trong hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới*. Đó chính là thời gian của quá khứ. Thời gian này luôn gắn với các kỷ niệm sâu sắc, đặc biệt của cuộc đời nhân vật chính và song hành với hiện tại. Bởi nó thường xuyên

được tái hiện, gắn liền với các cảm xúc ở hiện tại, gợi ra nhiều tâm tư, tình cảm. Trong *Gánh hàng hoa*, đó là tuổi thơ quẩn quít của Minh và Liên. Với *Ngày mới*, ấy là quãng thời gian ở làng quê An Lâm đẹp bình dị cùng mối tình đầu thuần khiết của Trường và Mai. Đó là khoảng thời gian hoài niệm đậm chất thơ. Có thể thấy những yếu tố của hình tượng nghệ thuật đã tạo nên sự đậm đặc của chất trữ tình trong hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới*.

3.3. Chất trữ tình trong tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* (Nhất Linh, Khái Hưng) và *Ngày mới* (Thạch Lam) nhìn từ ngôn ngữ

Cả hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* đều được các tác giả sử dụng ngôi thứ ba để kể lại sự việc - luôn có một người tường thuật lại các sự việc và nhân vật trong tiểu thuyết. Phương thức trần thuật ở ngôi thứ ba đảm bảo được tính khách quan xuyên suốt mạch truyện. Tuy nhiên, nhân vật không được trực tiếp giải bày tâm tư, tình cảm như nhân vật trong các tác phẩm văn xuôi mang tính trữ tình và sử dụng cách trần thuật ở ngôi thứ nhất - nhân vật xưng “tôi”. Ở tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới*, Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam đều trao điểm nhìn trần thuật của nhân vật cho người trần thuật. Như vậy, có sự hòa nhập giữa người trần thuật và nhân vật. Chất trữ tình được tăng cường. Vì người trần thuật kể lại sự việc, lột tả đời sống nội tâm nhân vật theo quan điểm của nhân vật và điểm nhìn được sử dụng là điểm nhìn bên trong - điểm nhìn từ nội tâm nhân vật. Chính vì thế, đời sống tinh thần của nhân vật hiện ra rõ nét, chân thực. Người đọc như lắng nghe được tiếng lòng của nhân vật. Từ đây, rất nhiều đoạn văn có sự hòa nhập của giọng điệu nhân vật vào giọng của người trần thuật. Trong *Gánh hàng hoa*, giọng kể về nhân

vật Minh sau khi vượt qua cơn khủng hoảng tinh thần vì mù lòa mang giọng điệu và tâm trạng của nhân vật: “*Phải, đời chàng có tối tăm đâu? Tối tăm hơ chẳng có cái đời vật chất, cái đời thể phách. Còn đời tinh thần của chàng, chàng có thể ao ước được rực rỡ hơn nữa không?*” (Hung & Linh, 2021, trang 168).

Nhân vật trần thuật trong cả hai tiểu thuyết đã góp phần rất lớn vào chất trữ tình của tác phẩm. Vốn đứng ở vị trí khách quan song trong lời tường thuật của người trần thuật lại chứa đựng cảm xúc - cảm xúc của người thấu hiểu, đồng cảm với nhân vật chính. Đồng thời, ngôn từ cũng rất mượt mà, truyền cảm: “*Hạnh phúc êm đềm như đương làm rung động ba trái tim trẻ.*” (Hung & Linh, 2021, trang 41).

Khác với các tiểu thuyết ra đời trước thế kỷ XX, tiểu thuyết hiện đại nói chung và tiểu thuyết của Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam nói riêng không đơn thuần dừng lại ở việc kể mà kết hợp tả - tả tỉ mỉ bằng lời văn giàu hình ảnh. Ở đây, chất trữ tình được tăng cường, làm nên sự mềm mại cho câu văn. Cụ thể là tả cảnh vật và tả chân dung con người. Khi tả cảnh vật, lời văn không chỉ gợi hình mà còn gợi cảm. Cảnh vật không chỉ hiện ra sinh động, có hồn, nên thơ mà còn gợi nhiều cảm xúc vì chứa đựng tâm hồn của con người. Các biện pháp nghệ thuật tu từ như so sánh, nhân hóa,... và từ láy thường được sử dụng. Chỉ trong một câu văn nhưng người đọc có thể thấy chất trữ tình đậm nét từ những yếu tố trên: “*Ngắm những tia vàng chói lọi rung động lách qua khe các lá gió lay, như từng bùng nhảy múa ở ngoài sân, Minh thấy trí thức sáng suốt, tâm hồn khoáng đạt, hình như cũng có một vùng thái dương chiếu ánh sáng ở trong lòng.*” (Hung & Linh, 2021, trang 28).

Chất trữ tình trong tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* còn được thể hiện bởi giọng điệu – giọng của nhân vật đối thoại, giọng trần thuật của người kể chuyện. Giọng điệu của tác phẩm được hình thành từ rất nhiều yếu tố như từ ngữ, hình ảnh, dấu chấm câu,... Có thể thấy, giọng điệu chủ đạo của cả hai tiểu thuyết chính là sự nhẹ nhàng, chậm rãi. Giọng điệu đó đã tạo nên sắc thái riêng trong sự chuyên chở cảm xúc của toàn bộ văn bản.

Cùng gặp gỡ trong nghệ thuật trần thuật, thể hiện chất trữ tình trong tác phẩm văn xuôi song tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* (Nhất Linh, Khái Hưng) và *Ngày mới* (Thạch Lam) mang những điểm riêng thú vị. Chất trữ tình của tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* thường được kết hợp với chất triết lý, đem lại những chiêm nghiệm sâu sắc cho người đọc. Đọc giả dễ dàng nhận diện các đoạn bình luận trữ tình ngoại đề trong tác phẩm: “*Ta càng phóng đảng bao nhiêu, trí thức ta chỉ nặng trĩu những tư tưởng vật dục. Rồi khỏi óc ta một ngày một thêm mờ ám. Muốn sống một đời văn chương, ta phải có tâm hồn bình tĩnh, nhẹ nhàng.*” (Hưng & Linh, 2021, trang 168). Bên cạnh đó, trong tiểu thuyết của Nhất Linh và Khái Hưng, lời văn đậm chất trữ tình không chỉ trong lời trần thuật mà còn ở cả lời đối thoại. Nhà văn đã tăng cường sử dụng hình ảnh trong lời nhân vật: “[...] *Trời ơi! Thực là một cái tổ uyên ương đầy hoa, mộng, đầy ánh sáng. Chiều chiều, vợ chồng kẻ vai nhau ra ngồi chơi ngoài vườn ngắm cảnh nhìn trăm hoa đua nở và nghe chim muông ca hát trên cành.*” (Hưng & Linh, 2021, trang 33).

Có những trường hợp lời văn không chứa các biện pháp nghệ thuật hay hình ảnh trau chuốt nhưng chất trữ tình vẫn bộc lộ khá rõ. Đó là các đoạn văn tả cảnh vật mộc mạc. Hình ảnh bình dị song toát lên

chất thơ. Vì nó là niềm thương mến quyền luyến và đã chạm được vào nỗi niềm của con người. Những đoạn văn như thế thường xuất hiện trong trang viết của Thạch Lam: “*Một cơn gió mát ở cánh đồng ruộng đưa tới bay tung vạt áo Trường, đem lại cho chàng cái mùi dễ chịu của đất ẩm mới cày lẫn với hương thơm của cỏ xanh. Buổi chiều rất yên lặng tỏa xuống cảnh quê; một cảm giác êm đềm như ở dưới đất bốc lên, bao phủ lấy mọi vật.*” (Lam, 2018, trang 245).

4. Kết luận

Các tác giả Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam cùng thuộc nhóm Tự lực văn đoàn – cùng thuộc khuynh hướng sáng tác với chủ trương nghệ thuật rõ ràng. Dưới góc nhìn chất trữ tình trong tiểu thuyết, qua *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới*, Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam đã đem đến cho đọc giả các trang văn đầy tâm tư, tình cảm của người trí thức nghèo những năm đầu thế kỷ XX. Cốt truyện không lôi cuốn người đọc bằng những tình tiết kịch tính hay ngôn ngữ gân guốc,... nhưng đầy sự lắng đọng bởi giọng văn nhẹ nhàng, giàu hình ảnh. Những xao động trong tâm hồn nhân vật đã được người đọc đồng cảm sâu sắc vì những vấn đề về tình yêu, tình gia đình, tình bạn, tình đời không là của riêng ai.

Tuy cùng thiên hướng trữ tình, phong cách sáng tác của các nhà văn vẫn nổi bật, tạo nên sức lôi cuốn riêng của mỗi tác phẩm. Tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* của Nhất Linh, Khái Hưng đậm chất triết lý, hai tác giả đã gia tăng lời văn giàu hình ảnh trong cả ngôn ngữ đối thoại thường nhật của nhân vật. Hợp lực để tạo nên cuốn tiểu thuyết đầu tiên, Nhất Linh và Khái Hưng đã khẳng định lối viết nhẹ nhàng và sâu lắng khi phân tích thế giới nội tâm của con người. Dấu ấn của Thạch Lam trong tiểu

thuyết *Ngày mới* chính là một ngòi bút thâm trầm về kiếp đời, kiếp người, một ngòi bút phân tích tinh tế thể giới tinh thần, thể giới cảm giác của con người.

Những khám phá về hai tiểu thuyết *Gánh hàng hoa* và *Ngày mới* đã góp phần làm rõ sự cách tân của Tự lực văn đoàn cho nền văn học Việt Nam hiện đại đầu thế kỷ XX. So với các tiểu thuyết trước thế kỷ XX, tiểu thuyết của nhóm Tự lực văn đoàn đi sâu hơn vào thế giới nội tâm của con

người và có nhiều đổi mới về nghệ thuật. Trong đó, sự hiện diện của chất trữ tình trong tiểu thuyết của Nhất Linh, Khái Hưng và Thạch Lam đã thể hiện rõ bút pháp nghệ thuật trên nhiều phương diện. Đó cũng là đóng góp của các tác giả nói riêng, của nhóm Tự lực văn đoàn nói chung cho văn học Việt Nam hiện đại đầu thế kỷ XX. Đồng thời, gợi mở về sự hiện hữu của khuynh hướng trữ tình hóa tiểu thuyết đầu thế kỷ XX.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Hán, L. B., Sử, T. Đ. & Phi, N. K. (2004). *Từ điển thuật ngữ văn học*. Nhà xuất bản Giáo dục. TP. Hồ Chí Minh.
- Hạnh, N. V. & Phương, H. N. (1995). *Lý luận văn học – Vấn đề và suy nghĩ*. Nhà xuất bản Giáo dục. Hà Nội.
- Thúy, Đ. L. (2024, ngày 15 tháng 6). “*Chất thơ*” trong văn xuôi. Truy xuất từ <https://www.qdnd.vn/van-hoa/doi-song/chat-tho-trong-van-xuoi-410212>.
- Lam, T. (2018). *Tuyển tập Thạch Lam*. Nhà xuất bản Giáo dục. Hà Nội.
- Hung, K. & Linh, N. (2021). *Gánh hàng hoa*. Nhà xuất bản Hội Nhà văn. Hà Nội.

Ngày nhận bài: 17/6/2024

Ngày chấp nhận đăng: 26/7/2024